

Miloslava K n a p p o v á (Praha)

RÉGI MAGYAR CSALÁDNEVEK NÉVVÉGMUTATÓ SZÓTÁRA XIV.–XVII. SZÁZAD. Szerkesztette Farkas Tamás. Elte magyar nyelvtudományi és finnugor intézet és Magyar nyelvtudományi társaság, Budapest 2009, 191 s.

Uvedená publikace je retrográdním slovníkem příjmení, obsažených ve významné práci Miklóse Kázméra Régi magyar családnevek szótára XIV.–XVII. század (Slovník starých maďarských příjmení 14.–17. století; vydala Nyelvtudományi társaság, Budapest 1993). Jde tedy o cenný doplněk uvedeného slovníku, který zájemcům může sloužit i jako samostatná příručka.

V úvodní části autoři připomínají prameny, z kterých Miklós Kázmér svůj slovník sestavil, zabývají se otázkami motivace vzniku maďarských příjmení a uvádějí sedm motivačních okruhů, s kterými dále pracují. Člení je takto (v závorkách je uveden příklad maďarského příjmení s jeho českou, obvykle významovou obdobou):

1. příjmení vztahující se k nějakému místu, tj. motivovaná bydlištěm, místem původu, toponymy, oikonymy, vodními poměry apod. (např. *Városi* – *Měšťan*)
2. příjmení vztahující se k nějaké osobě, motivovaná rodinnými vztahy
 - 2a. příjmení odkazující na otce; sem jsou zařazena i příjmení motivovaná nábožensky a vztahující se ke starým pojmenováním mužů (*Péntek* – *Pátek*)
 - 2b. příjmení vztahující se k matce, vytvořená z ženských jmen (*Agóta* – *Agáta*)
 - 2c. příjmení motivovaná rodinnými vztahy, okolnostmi a pořadím zrození (*Hatos* – *Šestý*)
 - 2d. příjmení motivovaná národnostními vztahy
3. příjmení motivovaná národností, etnikem, geografickým původem (*Cseh* – *Čech*)
4. příjmení motivovaná činností či místem ve společnosti
 - 4a. řemeslem, zaměstnáním, poměry v práci apod. (*Molnár* – *Mlynář*)
 - 4b. poměry, postavením ve společnosti (*Gazdag* – *Boháč*)
 - 4c. sociálními, sousedskými vztahy apod. (*Püspök* – *Biskup*)
5. příjmení motivovaná vlastnostmi člověka
 - 5a. tělesnými vlastnostmi (*Nagy* – *Dlouhý*)
 - 5b. osobními vlastnostmi, zvyklostmi člověka (*Csendes* – *Tichý*)
 - 5c. metaforicky vyjádřenou charakteristikou (*Bika* – *Býk*)
 - 5d. způsobem chůze, řeči apod.
6. příjmení motivované určitými událostmi, svátky či jejich okolnostmi
7. příjmení nejasné motivace
8. složená příjmení, a to zpravidla ze dvou částí (*Nagybálint* – „*Dlouhý Bálint*“)

K přehledu výše uvedených motivací vzniku příjmení, která jsou dodnes užívána v soudobé maďarské společnosti, je připojena zajímavá tabulka jejich procentuálního zastoupení. Nejvíce je zastoupen 1. motiv, a to 47,56 %, dále 2. motiv, a to suboddílem 2a. s 21,58 %. Třetí nejčastější je 4. motiv s dosaženými téměř 16 % a dále 5. motiv s 11 % (součet všech zastoupených motivů činí 100 %).

Druhou částí a jádrem publikace je **Retrográdní (zpětný) slovník**, přičemž každé písmeno maďarské abecedy tvoří samostatný oddíl. Motivační řazení vyčleněné v úvodu práce, které uvádíme výše, je pro následující retrográdní slovník velmi důležité, neboť u každého příjmení je číselně uveden jeho motiv a v závorce rok, v kterém je příjmení poprvé zachyceno, např. *Tégla 4a. (1414)*. Znamená to, že příjmení *Tégla* souvisí s pracovní činností jeho prvotního nositele a je písemně zaznamenáno v r. 1414 (dodávám, že obecné *tégla* znamená *cihla*, šlo tedy patrně o zedníka). Pokud se jedno a totéž příjmení dokládá ve více současných pravopisných podobách, odkaz na „motivační zkratku“ a rok prvního záznamu se uvádí jen u častější z pravopisných podob a u další se na tuto podobu odkazuje, např. *Adám (viz) Ádám*, přičemž základní pravopisná podoba má tento údaj: *Ádám 2a. (1426)*.

U některých hesel je uvedeno více motivů, např. *Pipa 4a., 5b. (1580)*; obecný význam apelativa *pipa* je *dýmka*. Znamená to, že vznik příjmení mohl být např. motivován buď tím, že pojmenovávaný člověk dýmky vyráběl, nebo je (rád) kouřil.

Třetí částí publikace je oddíl nazvaný (materiálová základna) **Příjmení seřazená podle motivací**. Na stranách 173–191 jsou uvedeny výše uvedené motivační okruhy s jejich desetinným tříděním. U každého motivačního okruhu a jeho pododdílu jsou abecedně zaznamenána všechna příjmení, která jsou v retrográdní části publikace. Nejdelším oddílem je 1. motivační okruh, obsahující příjmení motivovaná nějakým vztahem k místu; tento okruh zaujímá více než devět stran hustě potištěných příjmeními tam zařazenými. Rozsahově nejmenší je 6. motivační okruh, a to příjmení motivovaných vztahem k nějakým událostem (např. *Karacsony – Vánoce*); uvádí příjmení pouze na čtyřech řádcích.

Retrográdní slovník starých maďarských příjmení je rozsahem sice nevelký, ale velmi významný a cenný. Jednak je přínosným doplňkem výše uvedeného základního díla Miklóse Kázméra, jednak jej lze používat i samostatně jako důležitý přehled motivačně členěných příjmení, užívaných v Maďarsku až do současnosti. Základní motivační okruhy, které si autoři zvolili, jsou zastoupeny i v češtině; zpravidla však bývá jejich počet i členění bohatší (např. v díle Josefa Beneše *O českých příjmeních*, Praha 1962). Pro účely přípravy retrográdního slovníku k tak rozsáhlému zpracovávanému dílu (1172 stran velkého formátu), jakým Régi magyar családnevek szótára Miklóse Kázméra nepochybně je, bylo jisté zjednodušení a schematizace motivačních podnětů vzniku příjmení patrně potřebné a užitečné. Je na dalších badatelích, aby je rozpracovávali dále.